

УДК 338.33:631.11

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-48>

Юр'єв В.В.

*аспірант кафедри менеджменту,
публічного управління та адміністрування
Подільського державного аграрно-технічного університету*

Yuriev Volodymyr

*Postgraduate Student of the Department of Management
and Public Administration
Podilsky State Agrarian Technical University***СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ ТА ОЦІНКА ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ****CURRENT TRENDS IN AGRICULTURAL ENTERPRISES
AND EVALUATION OF THEIR COMPETITIVENESS****АНОТАЦІЯ**

У статті проаналізовано тенденції розвитку вітчизняних підприємств сільськогосподарської галузі, а також детермінування рівня їх конкурентоспроможності в умовах існування мінливості показників соціально-економічного розвитку держави. Визначено, що у динаміці розвитку сфери сільського господарства спостерігаються певні позитивні тенденції, що підкреслює перспективність її подальшого зростання та необхідність зміцнення в контексті існування безпосереднього впливу на загальний рівень стійкості вітчизняної економічної системи. Узагальнено особливості розвитку сільськогосподарських підприємств України, зокрема визначено основні тенденції показників, а також рівень конкурентоспроможності галузі, розкрито позитивні тенденції у динаміці основних показників розвитку, а також проблемні аспекти, які перешкоджають динамізації зростання галузі та виведенню рівня конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів на вищий рівень.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, розвиток, конкурентоспроможність, економічне зростання, сільськогосподарська продукція, критерії конкурентоспроможності.

ANNOTATION

The article analyzes the development trends of domestic enterprises in the agricultural sector, as well as determining the level of their competitiveness in the conditions of variability of indicators of socio-economic development of the state. Given the rapid growth of the importance of agricultural enterprises for the national economy of Ukraine, the question arises of the importance of maintaining growth trends in the industry, strengthening its resilience to external and internal threats, and creating favorable conditions that maintain sustainable growth. It is determined that in the dynamics of development of agriculture there are some positive trends that emphasize the prospects for its further growth and the need to strengthen in the context of the direct impact on the overall level of stability of the domestic economic system. The problems that need to be overcome in order to create a proper basis for bringing the competitiveness of agricultural enterprises of Ukraine to a new, higher level have been identified. The scientific article is an original study of trends in the development of domestic agricultural enterprises, as well as determining the level of their competitiveness in the face of variability of indicators of socio-economic development of the state. The research was carried out through the use of methods of comparison, abstraction, analysis, generalization, as well as methods of graphical and tabular modeling. The peculiarities of the development of agricultural enterprises of Ukraine are generalized, in particular, the main trends of indicators are determined, as well as the level of competitiveness of the industry. Positive tendencies in the dynamics of the main indicators of development are revealed, as well as problematic aspects that hinder the dynamization of the industry growth and bringing the level of compet-

itiveness of economic entities to a higher level. Prospects for the development of agricultural enterprises in Ukraine as one of the strategically important industries are outlined.

Keywords: agricultural enterprise, development, competitiveness, economic growth, agricultural products, competitiveness criteria.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сфера сільського господарства значно впливає на ріст конкурентної позиції України на світовому ринку, оскільки характеризується наявністю значних обсягів природних ресурсів та потужністю потенціалу. В умовах беззаперечної перспективності розвитку сільськогосподарських підприємств постає питання створення оптимальних умов для їх подальшого зростання. Оцінки поточного стану розвитку цієї сфери діяльності свідчать про існування перспектив зміцнення сфери, проте вирішення вимагають питання вибору ефективних методів, інструментів та механізмів впливу на підвищення конкурентоспроможності сільського господарства, а також шляхів створення оптимальних умов для росту інвестицій у стимулювання діяльності сфери. Окрім того, актуалізуються процеси дотримання принципів вільної та справедливої конкуренції у торговельних відносинах, а також аспекти забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. Своєю чергою, вибір інструментарію для подальшого управління діяльністю сільськогосподарських підприємств залежить від поточних досліджень проблематики, яка включає деталізований аналіз показників розвитку сфери сільського господарства, динаміки та змін у основних індикаторах. Так, вже протягом багатьох років підприємства, зайняті у сфері сільського господарства, займають провідні позиції та формують значну частку доходів у структурі національної економіки. Проте, враховуючи значні макроекономічні дисбаланси, мінливість процесів соціального та економічного розвитку в Україні, коливання кон'юнктури світового

ринку, стан конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств вимагає не лише перманентних досліджень, а і значних зусиль для збереження рівня та активізації його росту.

Таким чином, систематичність досліджень ефективності та оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств України є одним із кроків забезпечення стійкості їх зростання, який визначає успішність розвитку галузі у загальнонаціональному та світовому вимірах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питанням оцінки та визначення загальних тенденцій зміцнення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств України приділено увагу у працях багатьох дослідників, зокрема таких, як В. Андрійчук, К. Бондик [1], П. Гайдуцький, І. Должанський, О. Котикова [3], М. Малік [4], О. Супрун [4], П. Саблук, В. Месель-Веселяк [5], М. Федоров, О. Шпикуляк [4] та ін. Так, М. Малік, О. Шпикуляк, О. Супрун досліджують особливості розвитку підприємництва у сфері аграрного виробництва. Значну увагу дослідниками приділено перешкодам, що заважають сталому зростанню цієї сфери; визначено, що саме суперечливість інституційної бази підприємницької діяльності в значній мірі спричиняє зменшення кількості сільськогосподарських підприємств, формує умови для підвищення обсягів непрозорості діяльності підприємницьких структур, відсторонення орендодавців від участі в діяльності господарюючих суб'єктів тощо [5, с. 34]. О. Котикова здійснює перманентні дослідження сталості розвитку сільськогосподарського землекористування в розрізі регіонів України в контексті аналізу ефективності застосування ресурсів підприємствами. Науковцем визначено, що тактиці вирішення існуючих проблем у сфері сільськогосподарського землекористування державі необхідно приділяти більше уваги, оскільки саме такі перешкоди значно знижують конкурентну позицію держави на світовому ринку. Визначено, що занижена ефективність сільськогосподарського землекористування характерна для регіонів, де склалась складна екологічна ситуація, знижені продуктивність та землевіддача, сповільнено темпи приросту населення; у сукупності ці фактори значно дестимулюють розвиток діяльності сільськогосподарських підприємств [3, с. 32]. Також, питанням ефективності використання ресурсів сільськогосподарськими підприємствами як фактору, який має значний вплив на тенденції розвитку діяльності господарюючих суб'єктів, приділено увагу у праці К. Бондик [1]. В. Месель-Веселяк аналізує тенденції трансформації сфери сільського господарства; дані досліджень науковця свідчать про високу ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств, а подальше зростання виробництва залежить від рівня його

інтенсивності: по-перше, від збільшення витрат на гектар вирощування сільськогосподарських культур та на голову тварин; по-друге, від зростання окупності, яка формується під впливом закупівельних цін [5, с. 30].

Разом з тим, питання залежності рівня конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств від мінливості економічного зростання держави, а також аспекти вибору ефективних методів стимулювання галузі як стратегічно важливої для національної економіки України, залишаються актуальними для подальших досліджень.

Метою статті є аналіз тенденцій розвитку вітчизняних підприємств сільськогосподарської галузі, а також детермінування рівня їх конкурентоспроможності в умовах існування мінливості показників соціально-економічного розвитку держави. Для досягнення поставленої мети було сформовано та вирішено такі завдання, як:

- проаналізувати динаміку показників розвитку сільськогосподарських суб'єктів підприємства та конкурентоспроможність підприємств галузі;
- узагальнити проблеми, характерні для галузі;
- визначити перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах динамічного росту значення галузі сільського господарства для національної економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Галузь сільського господарства займає стратегічно важливу позицію у системі національної економіки України. Про це свідчить структура валової доданої вартості, у якій на сільськогосподарську продукцію припадає 10,5%. Індекс сільськогосподарської продукції, виробленої підприємствами у 2019 році, становить 102,7%. Окрім того, у галузі зайнято 8,7% населення, що також підкреслює важливість подальшої динамізації розвитку діяльності підприємств. Досліджуючи Хмельницьку область як одну із стало зростаючих, варто звернути увагу на те, що вартість виробленої підприємствами сільськогосподарської продукції у 2019 році складає 25 784,8 млн грн, а частка регіону у загальному виробництві продукції сільського господарства стабільно тримається на належному рівні і у 2019 році становить 5,3% (що еквівалентно 8-му місцю у рейтингу регіонів за часткою у загальному виробництві сільськогосподарської продукції), з яких на продукцію рослинництва припадає 5,4%, а на продукцію тваринництва – 4,6% [7].

Діяльність сільськогосподарських підприємств має ряд специфічних рис, які, власне, і визначають рівень конкурентоспроможності галузі та окреслюють потенціал для динамізації зростання. До таких рис належать наступні: 1) значна конкуренція за використання земельних ресурсів; 2) економічне змагання між великою кількістю підприємств галузі, яке набуває ознак монополістичної конкуренції; 3) сіль-

ськогосподарська продукція може використуватися як кінцевий продукт споживання та сировина для подальшої переробки.

Сучасний стан сільського господарства у Хмельницькій області характеризується мінливістю та існуванням певних коливань у динаміці розвитку. Так, кількість сільськогосподарських підприємств в регіоні стабільно зростає, у 2019 році в порівнянні із відповідним періодом 2018 року темп приросту склав 0,24%. Ріст зайнятості у галузі характеризується відносною стабільністю, проте, у 2019 році в порівнянні із відповідним періодом 2018 року відбулось певне скорочення показника, а саме на 3,13%. Існують і негативні тенденції у динаміці розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств Хмельницької області, зокрема пов'язані

із скороченням обсягів фінансового результату до оподаткування, рівня рентабельності, а також індексу сільськогосподарської продукції (табл. 1).

Динаміка зміни показників діяльності галузі, а також коливання рентабельності і індексу сільськогосподарської продукції у Хмельницькій області відображена у табл. 2 та на рис. 1 відповідно.

Відповідно до даних, зазначених у табл. 1 та табл. 2 спостерігаються і позитивні, і негативні зміни. Позитивним аспектом є ріст кількості господарюючих суб'єктів, а також незначне зниження площі сільськогосподарських угідь, лише на 0,01%. Проте, станом на 2019 р. більшість сільськогосподарських угідь знаходяться в оренді, використання яких зорієнтовано не на довгостро-

Таблиця 1

Динаміка розвитку сільського господарства у Хмельницькій області у 2015–2019 рр.

Показник	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість підприємств, од.	1 519	1 573	1 570	1 676	1 680
Кількість найманих працівників, тис. ос.	22,4	22,4	22,4	22,4	21,7
Площа с/г угідь, всього, тис. га	1 566,2	1 568,1	1 568,2	1 561,0	1 560,8
Кількість с/г тварин, тис. голів	8 885,1	9 687,3	7 472,3	7 692,8	8 733,8
Кількість мисливських тварин (копитні, хутрові звірі та перната дичина), голів	502 710	505 797	529 738	525 670	527 314
Заготівля лісової продукції, тис м ³	698,6	750,5	782,0	836,6	741,4
Добування водних біоресурсів, т	479	531	623	668	607
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	3 095,6	3 621,2	1 872,1	5 094,4	4 317,7
Рівень рентабельності, %	17,29	15,08	19,24	13,05	-5,45
Індекси с/г продукції, %, в т. ч.:					
продукція рослинництва	84,9	107,6	114,0	104,3	98,7
продукція тваринництва	83,2	113,3	114,7	105,6	98,3
Частка регіону у загальному обсязі продукції с/г, %, в т. ч.:					
частка продукції рослинництва	94,7	80,0	109,0	95,2	101,8
частка продукції тваринництва	5,0	5,1	5,8	5,5	5,3
	5,0	5,3	6,1	5,7	5,4
	4,8	4,5	4,9	4,7	4,6

Джерело: складено автором за даними [6; 7]

Таблиця 2

Абсолютні та відносні зміни показників розвитку сільського господарства у Хмельницькій області у 2015–2019 рр.

Показник	Абсолютні зміни				Відносні зміни, %			
	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
Кількість підприємств, од.	54	-3	106	4	3,55	-0,19	6,75	0,24
Кількість найманих працівників, тис. ос.	0,0	0,0	0,0	-0,7	0,00	0,00	0,00	-3,13
Площа с/г угідь, всього, тис. га	1,9	0,1	-7,2	-0,2	0,12	0,01	-0,46	-0,01
Кількість с/г тварин, тис. голів	802,2	-2 215,0	220,5	1 041,0	9,03	-22,86	2,95	13,53
Кількість мисливських тварин, голів	3 087	23 941	-4 068	1 644	0,61	4,73	-0,77	0,31
Заготівля лісової продукції, тис м ³	51,9	31,5	54,6	-95,2	7,43	4,20	6,98	-11,38
Добування водних біоресурсів, т	52	92	45	-61	10,86	17,33	7,22	-9,13
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	525,6	-1 749,1	3 222,3	-776,7	16,98	-48,30	172,12	-15,25
Рівень рентабельності, %	-2,21	4,16	-6,19	-18,50	-12,78	27,59	-32,17	-141,76
Індекс с/г продукції, %	22,7	6,4	-9,7	-5,6	26,74	5,95	-8,51	-5,37
Частка регіону у загальному обсязі продукції с/г, %	0,1	0,7	-0,3	-0,2	2,00	13,73	-5,17	-3,64

Джерело: розраховано автором за даними [6; 7]

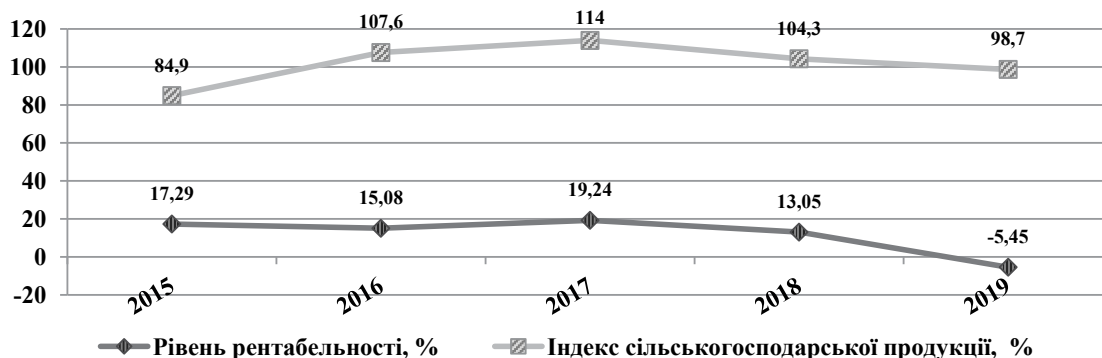

Рис. 1. Динаміка рентабельності та індексу сільськогосподарської продукції у Хмельницькій області протягом 2015–2019 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [6; 7]

кове збереження, а на отримання максимального прибутку в період оренди, що веде до швидкої деградації ґрунтів без їх відновлення. Динаміка фінансового результату до оподаткування є мінливою, у 2019 році скорочення показника відбулось на 15,25%, а рентабельність досягла від'ємного значення і становила у 2019 році -5,45%, що на 141,76% нижче, ніж за відповідний період 2018 року. Такі тенденції вплинули і на зниження індексу сільськогосподарської продукції, який у 2019 році в порівнянні із відповідним періодом 2018 року скоротився на 5,37%.

Основними проблемами, що зумовлюють мінливість розвитку сільського господарства у Хмельницькій області, а також значно знижують кредитоспроможність регіону як у національному вимірі, так і в світовому, є:

- недостатній рівнем поширення практики застосування сучасних техніко-технологічних інновацій в рослинництві й, особливо, у тваринництві, які дозволили б скоротити терміни вироблення сільськогосподарських продуктів та підвищити рівень оборотності активів;
- низька диверсифікованість діяльності сільськогосподарських товаровиробників, у тому числі недостатність рівня розвитку елементів первинної обробки та переробки продукції, що в разі усунення забезпечило б ріст нівелювання подовжених сільськогосподарських циклів;
- відсутність дієвої практики реалізації виваженої кредитної та фінансової політики товаро-

виробниками, яка здатна забезпечити досягнення оптимального рівня оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості.

Аналізуючи стан розвитку сільськогосподарських підприємств на державному рівні можна отримати висновок про загальнонаціональне скорочення ефективності галузі, що знижує конкурентні переваги України на світовому ринку сільськогосподарської продукції (табл. 3).

Дані в табл. 3 та табл. 4 свідчать про спад конкурентоспроможності галузі, зокрема характерним є зниження рівня та динаміки її частки у ВВП України, мінливість динаміки обсягів створення валової доданої вартості, а також приросту капітальних інвестицій.

Таким чином, показники діяльності сільськогосподарських підприємств по Україні свідчать про сповільнення темпів зростання галузі, зокрема:

- індекс сільськогосподарської продукції у 2019 році знизився на 6,28% в порівнянні із відповідним періодом 2018 року (відповідний показник по Хмельницькій області у 2019 році так само знизився на 5,37%);
- рівень рентабельності є мінливим, проте у 2019 році відбулось відновлення висхідної динаміки показника, приріст значення становив 17,52% (відповідний показник по Хмельницькій області у 2019 році значно погіршився (на 141,76%) і свідчив про збитковість галузі протягом 2019 року);

Таблиця 3

Динаміка розвитку сільського господарства в Україні у 2015–2019 рр.

Показник	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Індекс с/г продукції, %	95,2	106,3	97,8	108,2	101,4
Частка галузі у ВВП, %	12,1	11,7	10,2	10,1	8,9
Обсяг виробленої продукції, млн грн	409 113,1	465 002,9	511 162,8	600 954,9	620 551,3
Валова додана вартість с/г виробництва, млн грн	239 806,0	279 701,0	303 949,0	361 173,0	358 072,0
Чистий поточний прибуток/змішаний дохід, млн грн	182 974,0	214 091,0	220 354,0	246 838,0	229 467,0
Рівень рентабельності усієї діяльності підприємств, %	29,5	24,7	16,0	13,7	16,1
Капітальні інвестиції, млн грн	30 155,0	50 484,0	64 243,0	66 104,0	59 130,0

Джерело: складено автором за даними [2]

Таблиця 4

**Абсолютні та відносні зміни показників розвитку сільського господарства в Україні
у 2015–2019 рр.**

Показник	Абсолютні зміни				Відносні зміни, %			
	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
Індекс с/г продукції, %	11,1	-8,5	10,4	-6,8	11,66	-8,00	10,63	-6,28
Частка галузі у ВВП, %	-0,4	-1,5	-0,1	-1,2	-3,31	-12,82	-0,98	-11,88
Обсяг виробленої продукції, млн грн	55 889,8	46 159,9	89 792,1	19 596,4	13,66	9,93	17,57	3,26
Валова додана вартість с/г виробництва, млн грн	39 895,0	24 248,0	57 224,0	-3 101,0	16,64	8,67	18,83	-0,86
Чистий поточний прибуток/змішаний дохід, млн грн	31 117,0	6 263,0	26 484,0	-17 371,0	17,01	2,93	12,02	-7,04
Рівень рентабельності усієї діяльності підприємств, %	-4,8	-8,7	-2,3	2,4	-16,27	-35,22	-14,38	17,52
Капітальні інвестиції, млн грн	20 329,0	13 759,0	1 861,0	-6 974,0	67,42	27,25	2,90	-10,55

Джерело: розраховано автором за даними [2]

– частка галузі у ВВП знижується, у 2019 році показник зменшився на 11,88%;

– валова додана вартість сільськогосподарського виробництва та чистий поточний прибуток теж характеризуються негативною динамікою, зокрема у 2019 році відбулось зниження значень показників на 0,86% та 7,04% відповідно;

– у 2019 році скоротились обсяги капітальних інвестицій у розвиток галузі на 10,55%.

Коливання рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств України, а також індексу сільськогосподарської продукції відображено на рис. 2.

Отже, характерним є існування певних проблем, які є наслідками існування негативного впливу з боку економічних процесів, що відбуваються у структурі національної економіки України. Слабкими сторонами галузі в умовах мінливості соціально-економічного зростання є:

– по-перше, негативний вплив інших галузей господарювання та ринків на розвиток та конкурентоспроможність сільського господарства, а також недостатня ефективність державної економічної політики у галузі сільського господарства;

– по-друге, періодичне посилення цінового диспаритету в обмінних процесах між сільським господарством і іншими галузями еко-

номіки, що спричиняє коливання показників рентабельності галузі;

– по-третє, збереження тенденцій значної мінливості у показниках рентабельності, за умови подальшого існування яких у найближчій перспективі можна очікувати значного погіршення результатів діяльності підприємств галузі і зниження її конкурентоспроможності;

– по-четверте, зниження обсягу чистого поточного прибутку у 2019 році, що відбулось в основному через несприятливу цінову кон'юнктуру на мінеральні добрива, матеріально-технічну продукцію, засоби захисту рослин, що використовуються у сільськогосподарському виробництві і формують собівартість виготовлених товарів, а також через стримування росту цін на сільськогосподарську продукцію. В умовах збереження таких тенденцій виникає ризик скорочення обсягів джерел формування власних коштів сільськогосподарських підприємств.

Існування значної сукупності проблем значно впливають на спад конкурентоспроможності галузі. Враховуючи її стратегічну важливість для розвитку національної економіки України доцільним є виокремлення аспектів, які визначають перспективність зростання галузі, а також підкреслюють потенційну спроможність сфери сільського господарства. Зокрема, для

**Рис. 2. Динаміка рентабельності та індексу сільськогосподарської продукції по Україні
протягом 2015–2019 рр., %**

Джерело: побудовано автором за даними [2]

підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на рівнях регіонів та держави загалом необхідно приділяти більше уваги процесам:

- формування стійкого платоспроможного попиту на сільськогосподарську продукцію вітчизняного товаровиробника;

- стимулювання зовнішньоекономічної торгівлі сільськогосподарською продукцією у напрямку розвитку експортно-імпортних операцій;

- управлінню рівнем мотивації персоналу сільськогосподарських підприємств як одним із векторів підвищення ефективності та результативності праці, особливо в умовах зниження чисельності найманих працівників у галузі;

- оновлення матеріально-технічної бази сільгоспвиробників;

- оновлення підприємницької стратегії для підвищення виробництва, зокрема поширення практики використання інноваційних технологій у виробництві як основного вектору реалізації стратегії розвитку;

- оптимізації механізмів державної підтримки та державного регулювання виробництва сільськогосподарської продукції.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження засвідчило, що тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств мають риси мінливості, що мало значне відображення в частині аналізу показників рентабельності галузі. Відповідно, оцінюючи рівень конкурентоспроможності галузі на рівні регіонів та держави загалом, варто зауважити про існування ризиків динамізації подальшого спаду кількісних та якісних показників. Враховуючи актуальний стан сфери сільськогосподарської діяльності, доцільним є дослідження проблем та джерел виникнення таких тенденцій із подальшим вирішенням завдання розробки сучасних шляхів їх усунення задля мінімізації руйнівного впливу на загальне функціонування економічної системи в Україні.

Узагальнюючи перспективність даного напрямку досліджень, варто враховувати неабиякий внесок діяльності сільськогосподарських підприємств у економіку України. Подальша відсутність дієвої практики управління рівнем конкурентоспроможності суб'єктів господарювання досліджуваної галузі лише знизить прибутки держави і бізнесу, а також погіршить становище України на міжнародній арені.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондик К. Ю. Забезпечення економічного розвитку суб'єктів господарювання на основі підвищення ефективності використання ресурсів. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечнікова*. 2018. Вип. 7(72). Т. 23. С. 77–82.
2. Діяльність суб'єктів господарювання 2019: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, інформаційно-аналітичне агентство, 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/DSG_2019.pdf (дата звернення: 18.05.2020).

3. Котикова О. І. Моніторинг та оцінка сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 24–32.
4. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г., Супрун О. М. Розвиток підприємницької діяльності в аграрному секторі: макроекономічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2017. Вип. 1(49). Т. 2. С. 32–37.
5. Месель-Веселяк В. Я. Ефективність господарювання новостворених сільськогосподарських підприємств ринкового спрямування в Україні. *Економіка АПК*. 2016. № 12. С. 21–33.
6. Сільське господарство України 2017: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, інформаційно-аналітичне агентство, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf (дата звернення: 18.05.2020).
7. Сільське господарство України 2019: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, інформаційно-аналітичне агентство, 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_sg_Ukr_2019.pdf (дата звернення: 18.05.2020).

REFERENCES:

1. Bondyk K. Ju. (2018) Zabezpechennja ekonomichnogo rozvytku subjektiv gospodarjuvannja na osnovi pidvyshhennja efektyvnosti vykorystannja resursiv [Ensuring the economic development of economic entities on the basis of improving the efficiency of resource use]. *Visnyk ONU im. I. I. Mechnikova*, vol. 7(72), pp. 77–82. (in Ukrainian)
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) Dijalnist subjektiv gospodarjuvannja 2019: statystychnyj zbirnyk [Activities of economic entities 2019: statistical collection]. Kyiv: Informacijno-analitychne agentstvo. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/DSG_2019.pdf (accessed 18 May 2022). (in Ukrainian)
3. Kotykhova O. I. (2017) Monitoryng ta ocinka stalosti rozvytku silskogospodarskogo zemlekorystuvannja regioniv Ukrainy [Monitoring and assessment of sustainability of agricultural land use in the regions of Ukraine]. *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 24–32. (in Ukrainian)
4. Malik M. J., Shpykuljak O. G., Suprun O. M. (2017) Rozvytok pidpryjemnyckoi dijalnosti v agrarnomu sektori: makroekonomichnyj aspekt [Development of entrepreneurial activity in the agricultural sector: macroeconomic aspect]. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo universytetu. Serija Ekonomika*, vol. 1(49), pp. 32–37. (in Ukrainian)
5. Mesel-Veseljak V. Ja. (2016) Efektyvnist gospodarjuvannja novostvorenyh silskogospodarskyh pidpryjemstv rynkovogo sprjamuvannja v Ukraini [Efficiency of management of newly created agricultural enterprises of market orientation in Ukraine]. *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 21–33. (in Ukrainian)
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) Silske gospodarstvo Ukrainy 2019: statystychnyj zbirnyk [Agriculture of Ukraine 2019: statistical collection]. Kyiv: Informatsiino-analitychne agentstvo. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_sg_Ukr_2019.pdf (accessed 18 May 2022). (in Ukrainian)
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) Silske gospodarstvo Ukrainy 2017: statystychnyj zbirnyk [Agriculture of Ukraine 2017: statistical collection]. Kyiv: Informatsiino-analitychne agentstvo. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf (accessed 18 May 2022). (in Ukrainian)